

Martin Jevnikar | **O izvirnosti** **Slomškovega Blažeta in Nežice**

Onobeni knjigi niso pri nas toliko pisali kakor o Slomškovem Blažetu in Nežici. Zanimalo jih je, ali je delo izvirno ali le posnetek. Nekateri so jo pripisovali Pestalozzijevi povesti Lienhard und Gertrud (dr. Janko Bezjak, Popotnik 1926/27), drugi Jaisovemu Walterju und Gertrudi (dr. Fr. Ilešič, Popotnik, 1901, 1902), ali Krištofu Schmidu, predvsem njegovi povestici Der gefundene Ring (Ciril Velušček, Jutro 19. V. 1936), celo Rousseau bi mogel kumovati s svojim Emilom (dr. Janko Bezjak, Popotnik 1926/27). Največ raziskovalcev pa je prepričanih ali vsaj domnevajo, da je delo izvirno (Fr. Kosar v Slomškovem življenjepis, dr. Fr. Kovačič v Slomšek I, A. Klementina v Slov. učitelju 1937, dr. Vinko Brumen v disertaciji in Cvetju, št. 18). Danes je jasno, da Pestalozzi, Jais in Rousseau ne prihajajo v poštev, saj so vsi trije napisali povesti. Res so vzgojne, tendenčne, napisane v duhu časa, toda končno so le povesti. Slomškov Blaže pa je v prvi vrsti šolska knjiga, povesten je le okvir. Dr. Brumen dopušča možnost, da je Slomšek »sicer mogel tu dobiti kako pobudo, da pa je drugačno nalogo drugače rešil« (Cvetje št. 18, str. 16). Tudi pravi, da »v takem smislu kakor pri pesmih in vobče leposlovnih delih ne moremo govoriti o izvirnosti pri šolskih knjigah. Te vsebujejo učivo ali berivo, izbrano iz duhovnega bogastva našega in občečloveškega, nihče pa ne more terjati, da bi vse to sestavljavci sami 'ustvarili' tako nekako, kakor ustvari dober pesnik svojo pesem« (str. 15).

Literarne zgodovinarje zanima, kje je dobil Slomšek pobudo za to knjigo. Po mojem so mu dale pobudo tedanje slovenske šolske razmere. Uradna šola ni dosegala svojega namena. Bila je tuja, otrokom nerazumljiva, učiteljstvo neusposobljeno. Starši in otroci so bili proti njej, saj pravi Slomšek, da so morali »starše kakor tudi otroke z biričem v šolo strašiti«. Namesto teh so organizirali duhovniki nekake zasilne šole po župniščih. Ker je bil pouk navadno ob nedeljah, se jih je prijelo ime nedeljske šole. Slomšek sam je začel z 11. letom hoditi v nedeljsko šolo h kaplanu Jakobu Prašnikarju in jo obiskoval tri leta. Kot dijak je včasih poučeval namesto kaplana. Kot dijak je tudi dovršil tečaj za učiteljske pripravnike na celjski glavni šoli. Kot bogoslovec je svoje tovariše poučeval v slovenščini in jih nagovarjal, naj spisujejo slovenske knjige. Učil je tudi na celovški nedeljski šoli. Kot kaplan je na Bizeljskem sam ustanovil nedeljsko šolo. Tudi pri Novi cerkvi je učil na nedeljski šoli. Ko je bil v celovškem bogoslovju duhovni vodja, je prosil svoje gojence, naj ustanavljajo nedeljske šole. Od 1838 do 1844 je bil dekanjski šolski nadzornik. Na tem mestu je vneto podpiral nedeljske šole, spoznaval je pa tudi vse njihove pomanjkljivosti. Predvsem je primanjkovalo primernih slovenskih učnih knjig. Zato je začel Slomšek že 1840 pisati Blažeta in Nežico. Knjiga naj bi bila nekak metodnik, bolj za učitelje kot za učence (AZN I, 164). Hotel je pokazati, »kaj in kako naj se poučuje v teh šolah« (Kovačič: Slomšek I, 151). Iz potrebe je torej zrastle ta knjiga in obsega vse, kar je bilo treba vedeti kmečkemu človeku. Ker je vedel, »da resnica ljubi lepo obleko«, je zavl vso snov v obliko povesti, da s suhimi nauki ni odbijal mladine, saj je vedno poudarjal, da »učitelj združuj koristno s prijetnim«.

Na duha in povestni del knjige je najbolj vplival Krištof Schmid, najslavnejši nemški mladinski pisatelj prve polovice 19. stoletja (1768—1854). Slomšek se je že zgodaj in vneto ukvarjal z njegovimi spisi. Ko je bil spiritual v celovškem bogoslovju (1829—38), mu je bil Schmid najpriljubljenejši pisatelj. Njegove spise je dajal bogoslovcem, da so jih prevajali v slovenščino in se tako vadili v rabi materinščine. Jožef Hašnik poroča o tem: »Mi bogoslovci smo bili velike reve, kar zadeva 'copiam verborum' in pravilnost slovnških oblik, in trud, katerega je Slomšek s popravljanjem naših prevodov imel, je bil neizmeren. Pilil in gladil jih je noč in dan, v počitnicah pa ure-

doval in korekturo oskrboval» (Ant. Mart. Slomškega zbrani spisi, I. zv., str. 232). Ko mu je vlada 1845. leta preprečila ustanovitev družbe za izdajanje dobrih knjig, je s prevodi iz Kr. Schmida nekako nadomestil nameravano podjetje. Schmidovi spisi so imeli vse lastnosti, ki jih je Slomšek želel pri mladinski knjigi: moralno-poučno tendenco, versko noto, preprostost in primernost za mladino. Tudi sam je začel pisati v tem duhu, tako da Brinar trdi, da »sploh bi mogli imenovati Slomška slovenskega Krištofa Schmida« (Josip Brinar: A. M. Slomšek kot pedagog, Celje 1901, str. 73). V pesmih, basnih, prilikah in povestih, povsod najdemo Schmidov vpliv, v snovi in obliki.

Prvi je pripisal Blažeta in Nežico Schmidu Ciril Velušček. Odkril je Schmidova pisma na koncu BN — o katerih pa Slomšek pod črto sam pove, čigava so! — ter piše: »Primerjava me je privedla do zaključka, da je za osnovo pripovedke BN vzel Slomšek Schmidova pisma, kajti iz teh pisem je poleg drugega vzel rodbinsko ime Mlinarizh (Müller), ki ga je nadel glavnima osebama. Iz istih pisem je deloma tudi vzel lokalizacijo (Senožeče, Hoje) in drugo. Če primerjamo še dogodek iz prvega Schmidovega pisma, ko kaplan najde v Wiesenthalu na paši Johannesa s knjigo, s Kosarjem, ki pravi, da je tudi Slomšek kot mladenič doma čital knjige med delom (pri oranju), dobimo za mojo trditev novo oporo: Pri čitanju omenjenega Schmidovega pisma se je moral Slomšku zbuditi spomin na podoben dogodek v rani mladosti, kar mu je moralo izzvati misel, da se je kakor on naučil tudi Johannes čitanja v nedeljski šoli. In prav ta misel je po mojem mnenju rojstvo fabule BN, zlasti prvega dela (t. j. pred pismi), ki je morda posnet po Jaisu in Pestalozziju. Zaključek je povzel deloma iz 11. in 12. pisma, deloma pa po Jaisu (Walter und Gertrud). Iz navedenega sledi, da BN kot fabula ni originalno delo« (Jutro 19. maja 1936).

Če pogledamo Schmidovo povest v pismih (Der gefundene Ring, izšla v zbirki Das Glück der guten Erziehung, ok. 1800), vidimo, da obsega 10 pisem, v katerih sta si pisala Janez Müller in sestra Marija, kar se jima je pripetilo novega. Povestica je silno preprosta. Ivan piše sestri, da je pasel ovce, pa je prišel mimo gospod kaplan. Razkril mu je svoje težave, gospod pa ga je potolažil in mu dal srebrnik, katerega ji pošilja, naj kupi materi kaj priboljška (1. pismo). Sestra odgovarja, da je mati umrla; župnik ji je veliko dobrega storil (2.). Ivan jo tolaži (3.), hkrati piše župniku; zahvaljuje se mu za pomoč bolni materi ter mu priporoča sestro (4.). Marija mu sporoča, da jo je župnik spravil na grad Hoje za pestunjo; tu se ji dobro godi (5.). Ivan je vesel njene sreče (6.); zahvali se župniku (7.). Ivan naznanja sestri, da je našel dragocen prstan; nesel ga je g. kaplanu, ki je povedal, da ga je izgubil nek konjeniški stotnik (8.). Ivan piše stotniku o prstanu. Ne mara nagrade, rad bi se pa izučil za mizarja (9.). Marija naznanja, da je oni stotnik brat njene gospodarice. Oba sta sklenila, da ga bosta dala grajskemu mizarju v uk. Kmalu naj pride...

Schmid je hotel s to povestico pokazati svojim šolarjem, ko je bil v Thannhausenu učitelj, kako se pišejo pisma. »Das Glück der guten Erziehung, eine Erzählung in Briefen, setzte ich auf, um den Kindern Beispiele von Briefen vorzulegen und sie auch mit solchen, einer Handstrift ähnlicher Lettern, gedruckt ist« (Erinnerungen aus meinen Leben, III. zv., str. 147). Isto je nameraval najbrž tudi Slomšek, zato jih je priobčil na koncu knjige. Ko se bodo učenci navadili vsega, kar bodo v življenju potrebovali, jih je hotel naučiti tudi pisanja pisem, saj so bili ravno v tistih letih, ko mladenič in mladenka zapustita dom in gresta za svojim poklicem. Tedaj jim povzroča največje neprilike prav pisanje. Čudno bi bilo, če ne bi bil Slomšek, ki je mislil na vse, poskrbel tudi za to.

Slomšek je priobčil vseh deset pisem, Blažetova s pisanimi črkami, Nežičina z ležečimi. Ker je drugo pismo precèj dolgo, ga je razdelil, da piše sestra dvakrat zapovrstjo. Zadnje, dvanajsto pismo pa je Slomškovo. V njem je prešel h koncu Blažetove in Nežičine zgodbe, kar je spet Slomškovo. To

je Volušček prezrl, zato ni mogel Slomšek zaključka povzeti »deloma iz 11. in 12. pisma«, ker je 12. pismo izvirno!

Samo konec zgodbe je torej Slomšek prikrožil po Schmidovih pismih. Prejšnje dejanje je združil s pismi tako, da požgo tobakarji (tihotapci) Blažetovemu očetu hišo, ker jih je moral pomagati loviti; oče in Blaže zbežita na Nemško, mati in Nežica pa ostaneta doma. Oče kmalu umrje, Blaže služi za pastirja v Senožecah. Tudi mati umrje, sestra pa odide na grad Hoje. Zdaj si dopisujeta. Konec je spet Slomškov.

Slomškova zgodba je tako razgibana, da je ni mogel najti v omenjenih pismih. Tudi imena so (razen v pismih) domača: Blaže, Nežica, Slavinja, Kamnik, Loka, Poljane... Ime Mlinarič pojasnjuje Slomšek takole: »Za Loko na Bistrici je bil Mlakarjev mlin. Nad mlinom je stala zidarjeva bajta, ki mu je bilo Tomaž ime. Njegovemu očetu Matevžu je svoje dni povodnja mlin odnesla. Siromak ga ni imel s čim postaviti; zelo bogatemu Mlakarju prodal, bajtico pa Tomažu, svojemu sinu zapustil; zato mu Mlinarič pravijo...« (Blaže in Nežica, str. 1). Razlaga se mi zdi verjetna, posebno ker se na Štajerskem pogosto nahaja ta primek.

Omenjeno Schmidovo povest je prevedel deset let pred Slomškom Jožef Burger v metelčici pod naslovom: Sreča dobriga uka. Slomšek prevoda ni uporabil, ker je še bolj dobeseden, ima več nemške skladnje, veliko tudi štajerskih besed.

Največ opore za Blažeta in Nežico pa je našel Slomšek v Schmidovi povesti *Der gute Fridolin und der böse Dietrich* (izšla 1830. leta). Povest je izmed vsem Schmidovih še danes najbolj znana pod naslovom *Pridni Janezek in hudobni Mihec*. Postala je nekak tip tendenčnih povesti in dolga leta katekizem naših mladinskih pisateljev. Prvič je bila prevedena v slovenščino 1841. leta. Prevod je oskrbel član Slomškovega slovenskega semeniškega krožka Felicijan Globočnik. Izdal ga je pod naslovom: *Dvoje fantov*. Blagi Fridolin ino hudobni Bric. Nekaj za stariše ino otroke, iz pisem Krištofa Šmida. Poslovenil Felicijan Globočnik. V Celovci 1841. Prevod je zasnoval najbrž že v celovškem bogoslovju. Slomšek ga je precej popravil in napisal dolg predgovor. Slomškovo popravljanje sovпада s pisanjem Blažeta in Nežice. Zato je povest kaj lahko vplivala nanj. Če natančneje analiziramo obe deli, najdemo te-le snovne sorodnosti:

Schmid: Pridni Janezek...

Na starem gradu živi dobra in pobožna grajska družina, ki očetovsko skrbi za siromašnega Janezka in njegove starše. Janezkov oče je namreč rešil gospejinega brata majorja pred razbojniki, Janezek pa s svojo srno celo družino prav tako pred razbojniki.

Razbojniki napadejo grad, a se jim napad ponesreči. Pri napadu je bivši kočijaž Jošt.

Jošt je bil grajski kočijaž; pijača ga je pogubila in spravila med razbojnike.

Grad napadejo v obeh primerih zato, ker jih ljudje preganjajo in nimajo več obstanka v kraju. Povsod gre nadnje gosposka ponoči. Najde jih speče v brlogu; zveže jih in spravi na varno. Lova se udeležijo tudi kmetje in lovci.

Hudobni Mihec: Mati mu je dajala potuho in ga razvajala. Kradel je denar materi in mojstru, zato ga je hotel ta izročiti pravici, a

Slomšek: Blaže in Nežica...

Na kamenskem gradu živi dobri graščak s sinom Lojzetom. Tega reši Blaže iz potoka, kamor je padel, ko se je drsal. Zato obdaruje graščak Blažeta in Nežico in jima tako omogoči, da moreta v nedeljsko šolo.

Tobakarji (tihotapci) napadejo grad, napad se ponesreči. Pri napadu je bivši kočijaž Rakov Štefan.

Štefan je bil kočijaž; pipa ga je pogubila (zažgal je) in pognala med tobakarje.

Rakov Štefan: »Stariši so me premalo v strahu imeli in preveli ko svojvolje dali... Še ne deset let, očetu tobak jemal, pa tudi po sej-

je pobegnil v gozd k razbojnikom.

Razbojnik Bolte je pobegnil od vojakov, ker je poneveril denar, in se pridružil razbojnikom.

Janezku so pomagali grajski do izobrazbe; ker je bil razumen, je postal nadgozdar; poročil se je z ubogo, a pridno Joštovo Liziko.

Janezek je šel z grofičem po svetu, da se je izobrazil.

mah fajfe kradel. Moja mati so vse to vedeli, a me niso prav posvarili... (Kot vojaškega begunca) so me moja predobra mati skrivali...« (str. 287). Zato je odšel k tobakarjem.

Štefan je dvakrat pobegnil od vojakov.

Martin je bil razumen, postal je gozdar na Pristavi in se poročil z ubogo, a pridno Nežico.

Blaže je šel po svetu, da se je izpopolnil.

Razbojnike in tobakarja Štefana so zaprli in zasliševali. Vsi so skesano priznali svojo krivdo in se lepo spovedali. Obsodili so jih na smrt. Na morišče jih je spremljal župnik in velika množica ljudi. Pred usmrtitvijo so obsojenci nagovorili gledalce in jim pripovedovali o svojem zgrešenem življenju. Opo-minjali so jih, naj se varujejo take poti in takega konca. Umrli so tako lepo, da je bilo ljudstvo kar ginjeno.

Mlinaričevi nauki pred smrtjo so v vseh Schmidovih povestih. Tudi Blažetova poroka z mojstrovo hčerjo ni nova (že Cigler v Sreči v nesreči!).

Te skupnosti je najti med Blažetom in Pridnim Janezkom, vendar so precēj drugotnega pomena; Schmid mu je mogel biti le v oporo, celotna zamisel pa je Slomškova. Po vsem tem smemo trditi, da so vsi vplivi tako stranskega pomena, da je Blaže in Nežica izvirno delo. Izvirno po zamisli in izpeljavi. Zavedati pa se je treba, da Slomšku tu ni šlo za umetniško dovršeno knjigo, ampak za praktično šolsko vadnico. V uvodu pravi: »Boš bral, kar sta se Blaže in Nežica v šoli učila, naj se tudi tebe nauk prime. Beri, šteji in poskušaj, kolikor toliko se te bo prijelo in veselilo tudi kaj znati.« In knjiga se zaključuje z Martinovimi besedami: »Bodi Bogu hvala za vse, posebno pa za nauk, ki smo ga v mladih letih imeli. Bolje so nas starši in učitelji naši z naukom oskrbeli, kakor bi nam bili jezere zapustili. Zdaj poskušamo, kar smo svoje dni brali: Kar se v mladosti naučiš, s tem se za starost oskrbiš.«

Janez Kolenc

Kje polje si, kje sončno polje ...

Ne morem, draga, o ljubezni peti,
tu laž je, ki zakriva jo megla,
in zid je tu kot zadnji cvet srca,
in ko drhtim, le njega smem objeti.

Ven, ven... Kje polje si, kje sončno polje,
kjer radosti zalije smeh oči,
kjer roka mi kot vetrič zadrhti,
kjer trav šelest skrivnostno v srcu polje,
da vriskam, pojem soncu in vsemu,
ko žarki po obrazu mi kipijo
in se kot rožice v laseh lovijo
in v travo ležem se in mislim v snu...